GALA GALACTION AND ION AGARBICEANU : THE PRIEST, THE PROBLEM OF CONSCIENCE AND THE *GAME* OF MASKS

Alina-Mihaela DICU (POPA)
University of Bucharest

Abstract : Gala Galaction and Ion Agârbiceanu are both authors interested in religious themes. This article aims to analyze, in terms of comparison, the short stories ,,From us, to Cladova" "De la noi, la Cladova"? and ,,Popa Man". Tonea, the character of Galaction, and Man (Emanoil Manovici), the character of Agârbiceanu, are priests involved in ardent loves. Their actions, their thoughts, their inner life are situated between the call of responsibility and sin. Tonea is more honest with himself than Man and also more forceful to banish the strong chain of rude passion. The conflict between morality and immorality ends in a different way. The sin of Tonea remains the sin of thought, but the sin of Man become a game of masks.

Keywords: Galaction, Agârbiceanu, priest, morality, masks

Scriitor ardelean şi preot greco-catolic, Ion Agârbiceanu zugrăveşte în scrierile sale lumea patriarhală a satului românesc a cărui principală lege este morala.

Asemenea lui Gala Galaction, Agârbiceanu îşi construieşte materialul epic în jurul acestei idei morale, care pune în opoziţie binele şi răul, mai precis datoria morală şi senzualitatea vinovată.

Acesta este şi motivul pentru care critica literară i-a situat adesea în acelaşi plan al creaţiei pe Gala Galaction şi Ion Agârbiceanu, scriitori care au trăit în aceeaşi epocă istorică, opera lor asemănându-se prin construcţia de caractere ce se abat, într-o proporţie diferită şi în contexte variate, de la norma morală. Vinovăţia problematizează conştiinţa personajelor care gândesc, acţionează şi sunt puse în ,,mişcare" de implicarea într-o cazuistică morală.

Aparţind clerului, cei doi scriitori au conturat portretul preotului, ca personaj puternic încercat de *legea trupului*. Exponent al moralei şi mai cu seamă al moralei creştine, preotul se cuvine să fie un model de conduită pentru comunitatea din care face parte, faţă de care are misiunea de a o călăuzi spre divinitate şi de a-i fi asemenea unui tată protector, dat fiind apelativul *părinte* cu care oamenii i se adresează. Cu toate acestea, chipul preotului nu se arată a fi mereu unul exemplar, ci dimpotrivă, un caracter antagonist. Supus greşelii asemenea tuturor oamenilor, preotul este tributar slăbiciunilor omeneşti. Nici el nu se poate sustrage conflictului interior dintre virtute şi păcat, ce se stârneşte în sufletul omului, mai ales în sufletul omului religios. Privind acest fapt din dublă perspectivă, a preotului şi a comunităţii, iese în evidenţă următorul aspect comun: responsabilitatea feţei bisericeşti. Clericului i se impune ca normă etică să fie pe deplin conştient de rolul pe care îl are în societate, aducând la unison comportamentul său cu predica din biserică. În caz contrar, este sancţionat fie de conştiinţă, cum este cazul preotului Tonea din nuvela lui Gala Galaction, *De la noi, la*

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

Cladova, fie de oamenii care constată şi condamnă beteşugurile sufleteşti, aşa cum se întâmplă în nuvela *Popa Man*, scrisă de Ion Agârbiceanu.

Despre responsabilitatea clericului aminteşte preotul profesor Dumitru Stăniloae, care, analizând scrierile Sfinţilor Părinţi, subliniază necesitatea curăţirii spirituale a slujitorului bisericii: ,,Cea mai mare parte a tratatelor despre preoţie ale Sfinţilor Ioan Gură de Aur şi Grigorie de Nazianz se ocupă cu datoria preotului de a învăţa. Pentru aceasta se cere o asiduă pregătire, o mare osteneală, o continuă preocupare nu numai de studiu, ci şi de curăţirea sa de păcate" (Stăniloae 2010 : 254).

În nuvela *De la noi, la Cladova,* se regăseşte expresia luptei dintre raţiune şi sentiment, textul dezvoltând un conflict moral-religios adânc. Textul acesteia a apărut în *Viaţa socială,* an I, nr.3, aprilie 1910, p. 163 şi face parte din primul volum al lui Galaction, *Bisericuţa din Răzoare* din anul 1914. Receptarea critică a acestei nuvele s-a situat la poli opuşi, textul fiind foarte apreciat în rândul scriitorilor, în timp ce o parte din ierarhia bisericească s-a arătat consternată faţă de subiectul ales de Galaction. Nuvela are ca punct de plecare un fapt real, întâlnit de scriitor în anchetele sale întreprinse ca defensor ecleziastic: un preot divorţează de soţie şi se căsătoreşte cu o fată din sat. De aici, se ţese firul epic al nuvelei, care înfăţişează drama sufletească a preotului Tonea provocată de ispita neîngăduită pentru tânăra nevastă a sârbului Traico, Borivoje.

Valoarea literară a acestei nuvele constă în faptul că în textul acesteia este ilustrat conflictul moral ce se naşte între datoria creştină şi iubirea vinovată. Se poate afirma, de asemenea, că în paginile acestea tensionate, întâlnim un *alter ego* al scriitorului Gala Galaction, preotul şi scriitorul, cu frământările, oscilările, căderile şi ridicările sale lăuntrice.

Purtând titulatura personajului central, cealaltă nuvelă supusă analizei, *Popa Man,* una dintre cele mai izbândite creaţii ale lui Ion Agârbiceanu, a fost publicată în revista *Viaţa românească* în anul 1910 şi tipărită în volum în anul 1920.

Morala este de factură creştină în ambele texte, căci cei doi scriitori au dorit să argumenteze ideea că rezistenţa împotriva ademenirilor ispitei se poate realiza prin îndeplinirea idealului moral-creştin care cere împlinirea poruncilor Bisericii şi a făgăduinţelor date la primirea celor două Taine Sfinte, cununia şi preoţia.

Nuvelele debutează cu un pasaj descriptiv, fiind învestit în textul lui Galaction cu funcţie anticipativă, întrucât pare a anunţa cititorul în legătură cu stările interioare ale protagonistului. Elementele ce compun cadrul natural al înserării aparţin unui registru grav, ce creează o atmosferă de pustietate, tonul dramatic fiind amplificat de sugestia păcatului. Astfel, ,,cerul de oţel", ,,pământul biciuit de crivăţ" şi ,,Dunărea întârâtată şi pustie" reprezintă, de fapt, o imagine în oglindă a sufletului preotului Tonea apăsat de nenumărate frământări interioare. Înfăţişarea Dunării este un ecou al zbuciumului său sufletesc; comparaţia apei învolburate cu şerpii înotători pare a anunţa natura conflictului interior al personajului. Privit din perspectivă biblică, şarpele este, încă din *Geneză,* o întruchipare a diavolului care a amăgit-o şi pe Eva în Rai şi în acelaşi timp, un simbol al păcatului ce se cuibăreşte cu multă viclenie în sufletul omului pentru a-l despărţi de Dumnezeu.

Este de remarcat asocierea – pe care Galaction o pune în lumină printr-o imagine artistică deosebit de sugestivă – dintre mişcările diferite ale apei şi etapele păcatului. În acest sens, şerpii care ţin deasupra apei creste albe pot corespunde, în plan simbolic, primului nivel

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

al păcatului, care acum se află la stadiul gândului, fără a păcătui în act. Învolburarea apei, izbirea ei de țărm ar reprezenta al doilea nivel, acela al faptei, al învoirii spre păcat, iar ultima treaptă, patima ce mistuie puterile sufletești, poate fi privită ca zvârcolire a unor inele monstruoase:

„Popa Tonea privește, din fereastră, malul pe care se zbat în vânt câțiva măcești, și mai departe, în hăul Dunării, apele ce se frământă și se izbesc și din larg se varsă către țărm, ca mii și mii de șerpi înotători, ținând deasupra apei, ager, creste albe, iar în urmă zvârcolind inele monstruoase" (Galaction 1994: 86).

Începutul bucolic al nuvelei *Popa Man* se caracterizează printr-un ritm molcom, care întreține liniștea și armonia ce compun atmosfera unui sfârșit de iarnă în satul Teleguța. Indicele temporal plasează acțiunea inițială într-un cadru al religiosului, în jurul unei sărbători importante în creștinism, Paștele, anticipând parcă tema și statutul personajului principal al nuvelei. Aspectele legate de folclor se întrețes cu cele referitoare la munca agricolă și la mentalitatea populară, punând expoziționea în note armonice și ușor melancolice: „doinele, trăgănate și jalnice, plecau și dintr-o parte și dintr-alta a hotarului, se întâlneau și se topeau ca într-o pâncă de negură ce se destramă în văzduh" (Agârbiceanu 1968: 60).

Descrierea este întreruptă brusc de replica îndurerată a unuia din săteni, căreia îi urmează altele asemenea:

„ – N-o să vie popă-n sat nici în primăvara asta, începea unul.

– O să petrecem sfintele Paști iarăși ca niște păgâni și vameși, spunea altul. Iar al treilea, vorbind din convingerea tuturor, adăoga:

– Se vede că suntem noi blăstămați de Dumnezeu să fim sat fără popă" (Agârbiceanu 1968: 61).

Dialogul lor generează amintirea anilor din trecut, timpul măsurându-se în funcție de sărbătoarea Paștelui, deci într-o dimensiune sacră: „Douăzeci de Paști trecuseră de când teleguțenii rămăseseră fără de popă" (Agârbiceanu 1968: 61). Absența preotului este pricină de grea suferință pentru acești oameni morali și păstrători ai tradițiilor, care vedeau firească și absolut necesară prezența clericului în mijlocul lor, mai cu seamă în momentele importante precum botezul, nunta și înmormântarea. Mai mult decât o dorință cu neputință de împlinit, lipsa unui preot în mijlocul sătenilor echivala cu degradarea morală a localnicilor, în special a tinerilor:

„În sat, în Teleguța, în scurgerea acestor 20 de ani, se încuibaseră multe păcate. Feciorii, holteii satului, care nu se gândeau la stafii și vârcolaci, colindau toată noaptea ulițele întortochiate, treceau pârleazuri mici, ori săreau garduri înalte, și multe femei măritate plecau pe drumuri rătăcite." (Agârbiceanu 1968: 65)

În această atmosferă încordată își face apariția popa Man, în săptămâna premergătoare Paștelui, preot ce venise în satul Teleguța cu scopul de a strânge milostenie pentru mânăstiri. Acestuia naratorul îi schițează câteva trăsături fizice ce păreau a corespunde unei structuri sufletești deosebite: „Cum sta așa, înalt, voinic, cu capul plecat, cu barba stufoasă, lungă, odihnită pe pieptul lat, avea o înfățișare nespus de cuvioasă" (Agârbiceanu 1968: 73).

Aceasta este prima mască a personajului cu un trecut enigmatic, care trezește oarecare suspiciuni unor săteni, din pricina alegerii familiei care îl va găzdui. Criteriul atracției fizice îl îndemnase pe preot să dorească ospitalitatea bădicului Ioniță, privirea fiindu-i ațintită asupra

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

soției și fiicei acestuia: „ochii i se opriră asupra celor două femei din ușa bisericii, unde privise mereu” (Agârbiceanu 1968: 75). Intuiția diacului Ierotei, persoană cu o înaltă ținută morală, îi stârnise o avalanșă de gânduri contradictorii în ceea ce privește caracterul preotului.

În acest sens, se poate afirma că mascarea adevăratului profil interior al lui popa Man era într-o oarecare măsură vizibilă pentru ochiul omului moral. Imoralitatea nu se poate ascunde mult timp în fața moralității. Se poate spune, de asemenea, că Ierotei este un personaj *raisonneur,* gândurile sale anticipând acțiunile imorale ale preotului. Dar cântărețul nu dă glas presimțirilor sale, interiorizarea și înnăbușirea acestora fiind posibile datorită imaginii bisericii înnoite prin slujirea preotului:

„În amărala sa i se păru deodată că nu-l mai interesează străinul, se gândea că mai bine ar fi fost să nu fi nimerit la ei în sat. Dar numai pe-o clipă cugetă așa. Îndată ce-și întoarse privirile spre bisericuța de lemn, îl copleși bucuria că la sărbătorile acestea ea va răsuna, se va umple de mândra slujbă a Învierii”. (Agârbiceanu 1968: 74)

Slujirea preotului Man în Teleguța cucerește inimile tuturor credincioșilor, care ascultau cu emoție și evlavie slujbele de mult așteptate și de aceea aceștia îl roagă să rămână definitiv în satul lor. Popa Man acceptă bucuros propunerea lor și în ziua de Rusalii se reîntoarce în sat, după ce primește acordul episcopului. De acum nu va mai locui la bădicul Ioniță, ci în casa reparată de sătenii care se îngrijiseră ca preotul lor să nu ducă lipsă de nimic.

Iubirea pătimașă dintre preot și Firuța, fata lui Ioniță, se instalează treptat și se intensifică după ce aceasta rămâne văduvă. Vreme de șase ani, în timp ce tânăra Firuța era căsătorită cu Nicodim, popa Man încercase să înlocuiască această dragoste cu patima pentru avere. După nunta fetei, preotul avea o singură grijă, să se îmbogățească, mărindu-și moșia. Demonul erosului este înlocuit temporar cu cel al înavuțirii, după cum remarcă și criticul Mircea Popa: „Crud, nemilos, neiertător cu sine și cu ceilalți, stăpânit de un neistovit demon al avariției, popa Man prezintă de-acuma lumii o față cu totul nouă, necunoscută” (Popa 1982: 197).

Însoțirile din fiecare noapte ale celor doi îndrăgostiți nu aduc nicio neliniște preotului care, aparent, nu are conștiința încălcării vreunui principiu moral, nici măcar religios. Firuța este cea care uneori face apel la păcatul pe care ei îl săvârșesc, la profesia lui și la pedeapsa care va veni în urma adulterului: „Mă tem, tare mă tem eu câteodată, părinte, de păcat. Să vezi numai, Dumnezeu n-are să ne ierte!” (Agârbiceanu 1968: 112).

Din acest punct de vedere, al tratării păcatului, popa Man se diferențiază de preotul Tonea din nuvela lui Gala Galaction, acesta din urmă trăind o adevărată dramă interioară din cauza gândurilor pătimașe. Seara, moment al reflexiei și al meditației, îl surprinde pe Tonea rostind versetele *Psalmului 50,* al umilinței, scris de regele David, în urma căderii în păcat, făcându-se vinovat de adulter și crimă. Fiind ispitit de frumusețea soției lui Urie, generalul său, proorocul David se lasă în voia păcatului, ca mai apoi să-l trimită la luptă într-un loc unde știa că avea să moară, pentru a-și ascunde nelegiuirea.

Versetele scripturii, împreună cu folosirea repetată a interogațiilor retorice fac apel la un plan narativ retrospectiv, aflat, din perspectiva moralității personajului, în antiteză cu cel prezent. Tonea amintește de vremea când trăirea și slujirea sa ca preot se ridicau la înălțimea moralei creștine, mustrându-se pentru starea lăuntrică a prezentului:

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

„Unde este azi cucernica trezvie sufletească a vrednicului preot de astă-primăvară? Unde: dreapta pregătire și plecarea inimii, cu care Popa Tonea deschidea, în zori de zi, ușile bisericii, ca să înceapă cele premergătoare slujbei Sfintei Liturghii? Unde: neprihănirea preotului și liniștea creștinului?” (Galaction 1994: 86)

Singurul detaliu al înfățișării preotului sugerează starea sa încordată, motivul pentru care fruntea îi era „împovărată” fiind dragostea pe care i-o purta tinerei și frumoasei soții a jupânului Traico, Borivoje. De șapte luni, sufletul lui Tonea se află într-un necontenit conflict între datoria de preot și creștin și iubirea vinovată, glasul conștiinței fiind cel care îl sancționează prin termeni aspri:

„O, creștin întinat! O, preot trădător! (...) Mai e vorbă! Tu creștin plin de lepra iubirii stricăcioase și preot prins în laț de către diavolul, putea-vei să mai înveți pe cei fărădelege căile Domnului și să mai câștigi, ca mai nainte, vreun suflet de necredincios?” (Galaction 1994: 87)

Spre deosebire de acesta, popa Man nu-și recunoaște niciodată greșelile, ci merge mai departe, încercând să le ascundă tot mai mult în subconștient.

Planul prezentului îl arată pe Tonea drept un preot cucernic, vrednic slujitor al Altarului, „bărbat fără vină, tată și gospodar”, în timp ce amintirile acestuia conturează, prin linii precise și luminoase, portretul fizic al tinerei fete, inima preotului fiind cucerită de frumusețea ei. Negustorul Traico – văduv și fără copii din prima căsătorie – venise, alături de noua sa soție pentru a cere un împrumut preotului, cei doi fiind vechi și apropiați prieteni. Primirea lui ca oaspete la masă aduce aminte de episodul biblic în care David îl invită pe Urie la masă, arătându-i fățarnică cinstire.

Zbuciumul său sufletesc este atât de intens, încât se simte captiv propriilor gânduri: pe de o parte, preotul își recunoaște gravitatea păcatului spre care îl împinge pofta trupească, dar, pe de altă parte, nu se poate sustrage cu ușurință acesteia, mai ales că și tânăra Borivoje îi împărtășește iubirea.

În ajunul sărbătorii Sfinților Apostoli, Tonea se îndreaptă spre celălalt mal al Dunării , la Cladova, pentru a lua banii promiși de jupânul Traico și este primit de către Borivoje, rămasă singură acasă. Scena aceasta, cea mai dramatică din întreaga nuvelă, este deosebit de elocventă pentru ilustrarea luptei dintre virtute și păcat. În fața mărturisirii sincere a fetei, preotul poartă un război nesângeros cu sine:

„Tu știi, părinte Tone, că eu te iubesc pe tine...Preotul rămase nemișcat, înăbușind cu forțări de uriaș cercurile de ispită și de flacără care îi vâjâiau între inimă și creier”. (Galaction 1994: 99)

În răspunsul pe care el îl dă fetei se arată biruința datoriei în fața iubirii vinovate:

„Borivoje! și mie mi-ești dragă, scumpa mea, dar ca o fiică a bisericii și ca o soră ce-mi ești întru Iisus Christos. Gândește-te, Borivoje, că numai astfel de iubire poate să fie între noi. Sunt preot și tu ești măritată. Am soție și tu ai bărbat . Slujesc Sfânta Liturghie și tu trăiești cu bărbatul tău...E păcat, Borivoje, păcat mare!” (Galaction 1994: 100)

Cu toate că finalul acestui episod pune în evidență impunerea moralei religioase, omul trupesc nu se poate bucura de victoria preotului și exclamă, asemenea unui învingător nemulțumit de lupta câștigată:

„ Acum, mă duc să plâng pe cununa biruinței mele!” (Galaction 1994: 100)

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

A doua întâlnire a preotului Tonea cu tânăra femeie este plasată, ca și prima, în jurul unei mari sărbători creștinești, a Sfântului Andrei. Cu siguranță, nu este deloc întâmplătoare alegerea acestor sărbători închinate unor apostoli, căci preotul, chemat la viață cucernică, asemenea ucenicilor Domnului, nu trebuie să-și uite niciodată misiunea. Drumul parcurs de preot până pe malul sârbesc este asemănat cu cel al apostolilor înfricoșați de furtuna de pe marea Tiberiadei. Și atunci, și aici, cei din barcă trăiesc minunea scoaterii la liman. Tonea și cei aflați cu el în barcă se încred în puterea sfintelor taine pe care clericul le purta cu sine.

Chemat în grabă de Traico la casa sa, unde tânăra ,,murea fiindcă voia să moară, murea de iubire" (Galaction 1994: 106), Tonea se simte, la început, neputincios să opună rezistență iubirii arzătoare, vrând să dea un alt final întâlnirii trecute. Însă, așa cum în acel moment, imaginea bisericii în care slujea i-a reamintit de datoria sa de preot, și acum, veșmintele preoțești și cartea pe care le ținea, absent, în mână i-au trezit conștiința:

,,În prima clipă, i-a venit preotului să se năruiască lângă patul cu pânze albe și smulgându-și părul să-și ceară iertare și să cheme înapoi – o, să cheme înapoi!...înfruntatele și zguduitoarele frumuseți din iunie. Și a voit să-și elibereze mâinile care țineau ceva: dar acest ceva era Epitrahilul și Evhologiul. Și preotul s-a recucerit, ca sub o plesnitură de bici. Supremul înțeles al acestui ceas din urmă îi năvăli în creier și ceea ce se nărui din el fură păcatul și slăbiciunea" (Galaction 1994: 106).

Deși conflictul dintre datorie și ispită nu pare asumat în cazul preotului Man, aceasta nu înseamnă că personajul este indiferent la ceea ce se întâmplă cu sine. În realitate, el mimează indiferența, purtând mai multe măști, asupra cărora se cuvine să insistăm în analiza comportamentului bizar al preotului. Biografia *senzațională* a preotului, cum inspirat o numește Cornel Regman, este ascunsă cititorului până spre finalul materialului epic și oferă explicații în legătură cu firea enigmatică a lui Emanoil Manovici.

Trecerea spre planul trecut se realizează într-un mod simplu, ca și când sufletul lui ar fi tânjit după o oază de liniște, încercând să iasă, fie și pentru câteva clipe, din iureșul sufletesc în care îl aruncase prezența fostei sale soții, Ilenuța: ,,Se trezise, copil, într-un sat bănățean, aproape de granița țării sârbești" (Agârbiceanu 1968: 129). Sârbul Petru Manovici, negustător de porci, îi insuflase fiului său, involuntar, aplecarea spre *fructul oprit.* În copilărie, în casa părintească, Emanoil fusese de multe ori martor la afacerile ilegale ale ,,ortacilor" care stârneau în sufletul mamei neliniște și spaimă. Asemenea soacrei lui Ghiță din nuvela *Moara cu noroc* a lui Ioan Slavici, mama lui Emanoil este un personaj reflector. Ea presimte finalul tragic al acestor întâlniri nocturne, atenționându-l pe soțul ei cu privire la pericolul însoțirii ,,cu acești tâlhari". Din dorința ca fiul lui să nu calce pe aceleași căi greșite ca și el, Petru Manovici îl duce la mânăstire, la vârsta de 15 ani, pentru a învăța slujirea preoției. Aici, tânărul Emanoil ia contact și cu viața ascunsă a călugărilor ce iubeau petrecerile. Așadar, Man nu era străin de abilitatea mânuirii măștilor și nici de tentațiile ademenitoare ale vieții imorale. După moartea fulgerătoare a tatălui, adus de mama sa acasă, tânărul se întovărășește cu ortacii tatălui său.

Un aspect ce merită subliniat este tonul folosit de narator în relatarea morții lui Petru Manovici. Fraza este simplă și face aluzie la o sentință morală. Moartea este un justițiar, iar apa – ca și în cazul nuvelei *Copca Rădvanului,* scrisă de Gala Galaction – este un mesager al moralei: ,,Pe Petru Manovici îl împușcaseră când încerca să treacă Dunărea din țara sârbească.

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

Trupul lui s-a cufundat în apa tulbure, hrană peștilor" (Agârbiceanu 1968: 133). Și nimic mai mult, pare a spune naratorul, lăsând să se înțeleagă firescul acestui final tragic, final ce fusese anunțat de altfel de soția negustorului.

Aceeași Dunăre nemiloasă face să piară – tot ca o consecință a vieții imorale – tovarășii de călătorie ai lui Emanoil și tot Dunărea este martorul tăcut al reprimării pasiunii dintre preotul Tonea și frumoasa Borivoje. Scăpând teafăr din această furtună ca prin minune și având imaginea mamei în minte, tânărul decide o schimbare radicală în viața lui. Naratorul descrie acest moment ca o ridicare din păcat, ritmul interior al textului amintind parcă de suflul de căință din psalmii regelui David[1]: ,,(...) Gândul i se lumină și-i veniră mai întâi pe buze cuvintele: «Sărmana mamă!» S-a simțit într-o prăpastie plină de glod, cu sufletul ticăloșit, și cel dintâi gând de îndreptare i-l adusese amintirea maică-si" (Agârbiceanu 1968: 134).

De acum, Emanovici va trăi, aproape doi ani, sub semnul unei hotărâri asemănătoare celei luate de personajul eponim Andrei din nuvela *Andrei Hoțul*, scrisă de Gala Galaction, a cărui viață va fi ghidată, de la un anumit punct, de hotărârea ,,vreau să mă pocăiesc și să mă fac călugăr" (Galaction 1994: 139). Manovici nu se face călugăr, ci preot. Episodul înnoirii vieții este lapidar, redat printr-o simplă și sobră enumerație: ,,N-au trecut trei luni, se însură, se preoți și-și câștigă și parohie" (Agârbiceanu 1968: 135). Un an și jumătate a durat viața fericită alături de soția sa, Ilenuța, și de sătenii care îl iubeau pentru hărnicia și evlavia cu care slujea.

Startul pentru o nouă etapă de preumblare pe meleagurile imoralității este dat de soția unui logofăt, care îl îmbie pe preot spre adulter. Pe aceasta naratorul o prezintă în termeni aspri, ,,spălătura de nevastă" caracterizându-se printr-o demonică frumusețe. Ea contrastează cu gingășia preotesei cu trăsături desprinse din portretul luminos al Ilenei Cosânzeana din basmele populare - ,,Preuteasa lui, Lenuța, (...) avea trupul gingaș, părul mătăsos și doi ochi ca doi picuri mari din seninul cerului" (Agârbiceanu 1968: 135). În relatarea apropierii dintre preot și nevasta adulterină, naratorul nu face niciun comentariu în afara unei secvențe metaforice prin care păcatul este asociat robiei sufletești: ,,S-a dus apoi, atras de o putere mare, ca și când ar fi fost înlănțuit de lanțuri tari și grele. Și-n urmă fugi cu ea în lume. Cât au trăit laolaltă? Mai nimic. Dar pornit odată, nu s-a mai întors acasă" (Agârbiceanu 1968: 135).

De aici, Man urcă pe treptele vieții sale fugind de sine însuși prin purtarea de măști succesive. Fiecare fuștel al scării este pășit cu câte o nouă mască pusă pe vechea mască. Întocmai ca o Matrioșkă. Prin ,,cărți mincinoase" – primul nivel al măștilor –, colindă lumea, strângând milă pentru biserici și astfel ajunge în satul Teleguța, fiind încă de la început atras de ochii Firuții. Aici, glasul dulce și cucernic din biserică, precum și însăși prezența sa ca om al bisericii îndelung așteptat de sătenii evlavioși plămădesc foarte repede și facil o nouă mască. Din când în când, așa cum se întâmplă în jocul înflăcărat de la horă, Man iese, involuntar, din rolul de preot cucernic pe care, cu multă abilitate, îl joacă în fața sătenilor și-și arată chipul autentic, întunecos: ,,fața lui căpătă deodată trăsături aspre, vânjoase, tari, și ochii

[1] ,,S-au tulburat oasele mele; Și sufletul meu s-a tulburat foarte" (Ps. 6, 2-3); ,,De toate fărădelegile mele izbăvește-mă" (Ps. 38, 12); ,, Ție unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut" (Ps. 50, 5); ,,Trimite mâna Ta dintru înălțime; scoate-mă și mă izbăvește de ape multe" (Ps. 143, 7)

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

lui ardeau nepotoliți. (...) Părea mai mult un om întunecat din pădure, un hoț din codru, care nici aici, între oameni, nu-și poate domoli firea sălbatecă" (Agârbiceanu 1968: 84).

Reînnoirea sau cosmetizarea acestei măști se face după moartea lui Nicodim, soțul Firuții. Ziua, la slujbele bisericii, sătenii îl întâlnesc pe popa Man cel cu înfățișare de cuvios, iar noaptea, Firuța îl ascunde pe *aventurosul* Emanoil Manovici, cum îl numește Cornel Regman, în studiul *Agârbiceanu și demonii*[2].

Dar cea mai dificilă probă a punerii măștilor începe din momentul în care în satul Teleguța își face apariția *străina*, preoteasa lui Emanoil. Pierzându-și mințile după ce Man o părăsește, își omoară copilul și pornește în lume cu o altă identitate. Fără să vrea, și ea poartă o mască, asemenea soțului ei, boala mintală făcând-o să se recomande drept prietena preotesei, care vrea s-o răzbune.

De aici înainte, silit de împrejurări s-o adăpostească pe *străina* care îi călcase pragul casei, Man, fire pătimașă, va încerca să scape de trecutul care îl bântuia prin dedarea la beție și desfrâu. Ca odinioară, când voise a opri ispita dragostei pentru Firuța prin înlocuirea ei cu patima avariției, și acum, popa Man apelează la același procedeu de substituire. Înlocuiește o pornire nestăpânită cu altă patimă. Măștile de până acum se desprind încetul cu încetul de pe chipul preotului și teleguțenii îl găsesc adesea în cârciuma satului, el nemaisfiindu-se de săteni. Nici măcar vizitele la Firuța nu mai sunt însoțite de precauție. Naratorul pune această lipsă de rușine pe seama stârnirii patimilor, asupra cărora Man nu mai are control: „Și cufundat în patima asta, ațâțându-și mereu simțurile, legătura lui cu văduva lui Nicodim era tot mai puternică. De multe ori rămânea femeia încremenită: nu se însăra bine, și se trezea cu popa în casă" (Agârbiceanu 1968: 141).

După sinuciderea soției sale – care descoperise legătura dintre Man și Firuța – , preotul se lasă cuprins și mai mult în jocul amețitor al beției și desfrâului, pentru a alunga aparițiile fantomatice. Se poate spune chiar că demonicul pusese stăpânire pe el, în comportamentul său nemairămânând nimic rațional. Nici slujirea, nici Firuța nu-l mai interesează. Beția îl împiedică să slujească, spre nemulțumirea oamenilor care îi trecuseră cu vederea această meteahnă, tocmai fiindcă duminica se bucurau de popa Man cel plin de evlavie, cum îl cunoșteau ei în trecut. Văduva lui Nicodim – cum o numește naratorul parcă pentru a sugera imoralitatea legăturii dintre ea și preot – îl așteaptă în zadar pe Emanoil, căci el alege să înnopteze la mai multe văduve din sat.

Demers inutil, căci avântarea în patimi nu are efectul scontat. Nu alungă nălucile trecutului, ci ajută la desfacerea măștilor, deschizând drumul spre ieșirea din Teleguța. Colectivitatea nu mai poate răbda imoralitatea preotului, care ajunsese pe punctul de a se căsători cu o văduvă lipsită de rușine, și îl alungă, lăsând sancțiunea ultimă pe seama divinității. Finalul nuvelei demonstrează caracterul moral al scrierii, iar replica sătenilor sugerează rezultatul îndepărtării măștilor de pe chipul protagonistului. Man este de fapt un necunoscut pentru ei, un om străin. Nu un preot străin, căci teleguțenii pun la îndoială însăși autenticitatea hainei clericale: „Nu știm cine ești, nu știm de unde ai venit. (...) Ești, poate, față sfințită. Dumnezeu singur are să te judece." (Agârbiceanu 1968: 147-148).

Preotul iese din scenă fără vreun cuvânt de îndreptățire, aruncarea sa în întunericul nopții fiind ca o intrare în firesc, ca un *de facto*.

[2] Cornel Regman, *Agârbiceanu și demonii*, Editura Minerva, București, 1973, p. 107.

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)

,,Morala s-a impus suverană. Popa Tonea este un veritabil erou uman, un erou creştin - un autentic erou ortodox" (Cunescu 1989: 137), care ,,nu se lasă în voia sentimentelor, ci îşi mobilizează întreaga energie morală pentru a se ridica deasupra lor şi pentru a le înfrâna" (Perian 2005: 17). Pentru popa Man însă, cedarea în faţa erosului are consecinţe inevitabile: vulnerabilitatea personajului în faţa tentaţiilor de orice fel şi necontenita fugă de propriul eu din dorinţa unei reclădiri a sinelui. Însă această reclădire se va surpa, neavând ca temelie o reînnoire, o curăţire, ci o permanentă (re)punere în mască, un superfluu *joc* al măştilor.

„Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul "Rute de excelenţă academică în cercetarea doctorală şi postdoctorală – READ" cofinanţat din Fondul Social European, prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contract nr. POSDRU/159/1.5/S/137926."

Bibliografie

BIBLIA (2013) Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă.

AGÂRBICEANU, Ion (1968) *Opere V. Povestiri şi nuvele*, vol.I, Bucureşti, Editura pentru Literatură.

CĂLINESCU, G. (1982) *Istoria literaturii române: de la origini până în prezent*, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Minerva.

CUNESCU, Gheorghe (1989) *Gala Galaction,* Galaţi, Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos.

GALACTION, Gala (1994) *Opere I. Schiţe şi nuvele*, Bucureşti, Minerva.

PERIAN, Gheorghe (2005) *Despre Gala Galaction,* Cluj-Napoca, Limes.

POPA, Mircea (1982) *Introducere în opera lui Ion Agârbiceanu,* Bucureşti, Minerva.

REGMAN, Cornel (1973) *Agârbiceanu şi demonii,* Bucureşti, Minerva.

STĂNILOAE, Dumitru (2010) *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă.

VÂRGOLICI, Teodor (1967) *Gala Galaction,* Bucureşti, Editura pentru Literatură.

BDD-A22198 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:17 UTC)